

Infällt i bilden en affisch som pryder väggarna på hennes kontor.

Margaretha Haglund har arbetat mot tobaken i 25 år, först vid Socialstyrelsen och sedan vid Folkhälsoinstitutet. Hon vet bättre än de flesta hur motigt det kan vara ibland. Men hon är envis och uppmanar även oss i

VISIR att aldrig ge upp. Vi måste se att även den lilla människan kan påverka. Arne Stråby har intervjuat henne för VISIR-aktuellt. Läs vad hon har att säga på sid 6-7.

Skydda barnen från föräldrarnas tobaksrök sid 4

Vägen till rökfrihet ur skånsk synvinkel sid 8

Förbundsordföranden har ordet:

Hälsomedvetandet i de breda folklagren vaknade redan på 30-talet. Under de två sista decennierna har riskerna med tobak utvecklats till en allmän medvetenhet om tobakens hälsofaror. Den gäller även den passiva rökningen, där rökare oförskyllt utsätter andra människor för hälsorisker.

Alla bör ha rätt till en rökfri arbetsmiljö enligt tobakslagen, men det gjordes där ett undantag för hotell- och restauranganställda efter påtryckning från arbetsgivarna, som befarade färre gäster och bortfall av arbetsplatser.

Idag anser man på vetenskapliga grunder att omkring 500 människor i Sverige dör en för tidig död genom passiv rökning. Uppskattningsvis 20 000 av 80 000 hotell- och restauranganställda beräknas utsättas för detta med nu gällande lagstiftning.

VISIR har i likhet med flera samhällsorgan och enskilda personer energiskt påtalat det otillfredställande med det nuvarande tillståndet. En frivillig överenskommelse med arbetsgivarna för att

åstadkomma rökfria serveringsställen har efter diskussioner inte ansetts möjlig att uppnå.

Därför återstår endast lagstiftning. Regeringen har förberett en proposition som har passerat lagrådet och skall läggas fram för Riksdagen i februari. Socialutskottet inväntar motioner och redovisar sin sammanfattning i ett yttrande innan Riksdagen beräknas ta ställning i maj.

Det finns nu en politisk majoritet för regeringens proposition. Arbetstagarorganisationer är helt positiva, men arbetsgivarna är delade för och emot. Men erfarenheter från utlandet, främst USA, visar att det inte har blivit något bortfall av rökförbud på restauranger. En förklaring kan vara att man dragit till sig nya kunder i ett antal som väl kompenserar bortfallet av rökare.

Tobaksindustrin väntas nu utöva lobbyverksamhet för att stoppa förslaget.

Vad kan VISIR och dess medlemmar göra i detta läge? Jo, försök

Bengt Rosengren,
förbundsordförande i VISIR.

e-post: bengt.rosengren@spray.se

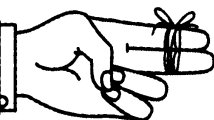
att i största möjliga grad påverka dina riksdagsledamöter, främst i socialutskottet, inför omröstningen i Riksdagen.

Huvudargumentet är arbetsmiljön. Endast tobaksindustrin är förlorare. Alla andra parter är vinnare.

Bengt Rosengren

**Information om rökva-
nor i USA finns att
hämta på Internet:
www.theantidrug.com**

SLUTA-RÖKA-LINJEN

RING 020-84 00 00

Cancerfonden, Folkhälsoinstitutet, Hjärt-Lungfonden, Apoteket AB och Centrum för Tobaksprevention

VISIR-Aktuellt/Friskare liv är medlemstidning för Riksförbundet VISIR.

Utkommer med fyra nummer per år. Ansvarig utgivare: **Arne Stråby**, arne.straby@telia.com

Adressen till Riksförbundet VISIR: Hälsans Hus, Fjällgatan 23A, 116 28 Stockholm

Tel 08-591 282 11, Fax 08-556 988 88. Hemsida: www.visir.a.se E-post: visir@telia.com

Förbundsordförande: **Bengt Rosengren**, bengt.rosengren@swipnet.se

Grafisk produktion: **Asken media**, 031 eller 0708- 87 16 17 Material per post till

Asken media, Aminogatan 15D, 431 53 Mölndal. E-post: kjell@askenmedia.se.

Tryck: Tryckkedjan, Mölndal 2003. ISSN 0282-0617

Nätverksträff i Växjö

Visir ingår tillsammans med en del andra organisationer i Nätverket för tobaksprevention, NTP. Man har några sammanträden per år och dessutom en träff på 2-3 dagar med förläggning i internat. Folkhälsoinstitutet håller i dessa träffar och stöder dem ekonomiskt.

Årets nätverksträff ägde rum den 4-6 November och var förlagd till Växjö. Jag deltog vid träffen som representant för Visir. Vi var ca 35 personer som kom.

De flesta deltagare kom från olika landsting, men En rökfri generation, Cancerfonden och flera yrkesföreningar mot tobak (Läkare, Lärare, Psykologer och Tandvård mot Tobak) var också där, liksom naturligtvis tjänstemän från Folkhälsoinstitutet och några inbjudna föreläsare.

Det var landstinget i Kronobergs län som stod som värd för konferensen, och den hade stöd även från några företag inom läkemedelsindustrin, som hade skärmar och delade ut material.

Föreläsningar och lägesrapporter presenterades av Folkhälsoinstitutet, men ett utbildningspass om retorik och argumentation med föreläsare från Carnegieinstitutet ingick också.

Margaretha Haglund och Anna Östbom talade om tobaksuppdraget, som Folkhälsoinstitutet har fått av regeringen. Barbro Holm Ivarsson talade om argumenta-

Ann-Therese Enarsson, En rökfri generation.

tionsguiden. Beträffande frågan om rökning på restauranger gav Paul Nordgren och Anna Östbom en lägesrapport.

Träffen innehöll givetvis också en del grupparbete och diskussioner. Ett socialt program ingick också med besök på Smålands museum, som har fina glassamlingar. Andra dagens kväll var det buss till Kosta glasbruk, där vi fick konferensmiddag i form av hyttsill, dvs mat i en glashytta. Där visades

Göran Boëthius, Läkare mot tobak

också glasbläsning, och en dragospelare underhöll med musik.

Sista dagen talade man om massmediastrategier och sammanfattade så konferensen. Det var en givande träff, som vi har anledning att tacka våra vänner vid Folkhälsoinstitutet för.

Text&Foto
Arne Stråby

En vecka och 2 dagar. Timmarna går men suget består...

Impulsen som fick Angelica Hansson att sluta röka kom i samband med tidningen Amelias Fimparklubb. Och så hennes mormor som dog i KOL för några år sedan, bara sextio år. Men största anledningen, säger hon är att hon inte har råd att fortsätta. Men känner sig så pass stark att hon skall försöka klara sig utan hjälpmedel. De kostar ju också pengar även om Amelias-läsare får 25 % rabatt på Nicorette.

Angelica började tjuvröka vid 12-års ålder och på riktigt vid 15. Nu efter 7 år och en son som är 3 börjar hon inse hur tokigt det är. 1200 kronor i månaden som bara försvinner upp i rök.

- Efter att den fysiska abstinensen minskat, efter 2 dagar, blev det mycket lättare. Men suget kommer och går. Nu har jag bytt ut cigaretten mot frukt och "lite" godis. Och så det där med händerna. Att tvinna ett hårspänne mellan fingrarna hjälper. Nu går en vännina och jag promenader varje dag och då får man lätt positiva tankar.

VISIR skall följa henne under våren och återkommer med en rapport hur det går för henne.

Det räcker inte att småbarnsföräldrar går utomhus och röker för att skydda barnen från tobaksrök.

Det visar ett forskningsprojekt kring föräldrars rökvanor och barns passiva rökning som genomförts vid hälsouniversitetet i Linköping. Barn till föräldrar som går ut och stänger dörren efter sig när de ska röka har högre halter av kotinin än barn till icke rökare. Kotinin är ett nedbrytningsämne av nikotin som stannar kvar i kroppsvätskor och här betydligt längre tid än nikotinet.

- Skillnaderna mellan barnen till icke rökare och de barn vars föräldrar röker inomhus är betydande. Barnen till utomhusrökarna hamnar mitt emellan de två andra grupperna. Det säger sjuksköterskan och forskaren AnnaKarin Johansson, avdelningen för pediatrik på institutionen för molekylär och klinisk medicin vid hälsouniversitetet. Hon försvarade sin doktorsavhandling om barns passiva rökning den 13 februari 2004.

Forskningsprojektet är uppdelat i flera delstudier. Syftet med den första, som Tobaksfakta rapporterade om i mars 2003, var att undersöka hur vanligt det är att föräldrar till barn i åldern 1-2 år röker, kartlägga deras rökvanor och jämföra förekomsten av sjukdomar med rökbetendet.

Föräldrarna till 1 600 barn i Östergötland fick i en enkät berätta om sina rökvanor och barnens hälsa. 20 procent av barnen hade rökande föräldrar. Två tredjedelar av dessa gick utomhus när de rökte.

* Det visade sig att barnen till utomhusrökare lider mer av pip i bröstet, hosta och inflammationer i mellanörat än barnen till föräldrar som inte röker alls. Däremot klarar de sig bättre än inomhusrökarnas barn, även om inomhusrökarna begränsar rökningen till köket och vardagsrummet och röker vid köksfläkten eller vid en öppen dörr.

Forskargruppen kunde konstatera både att andelen rökare och valet mellan att röka inne eller utomhus skiljer sig mellan socialgrupperna. Det var vanligare att LO-anslutna rökte och att de rökte inomhus än medlemmar i TCO och SACO.

Av mödrarna hade 44 procent rökt under graviditeten och fortsatt med det sedan barnet fötts. 24 procent lyckades sluta under graviditeten, men de flesta av dem hade börjat röka igen vid tiden för undersökning-

En symbolisk men sann bild till övrig text på denna sida.

Anna Almberg 22, Vallda i Halland, är mamma till Nellie 14 månader. Anna har varit rökare i 8 år, 3-15 cigaretter varje dag. Det började med en test, sedan fest, och så kompisar som rökte. Hon har en mor som röker.

- Jag vet att det är farligt och under graviditeten rökte jag "bara" en cigarett per dag... Jag har inte tänkt röka hela mitt liv men just nu är det inte läge att ens försöka sluta. Det är mycket som händer runt omkring mig. Under vintern röker jag under spisfläkten och det får vänner som hälsar på också göra. På sommaren är det lättare att gå ut och ta ett bloss, säger hon.

en, när barnet var mellan ett och två år. Många hade börjat när amningen upphörde.

I en andra studie jämfördes andelen rökare och rökvanor hos män och kvinnor mellan 20 och 44 år i kategorierna småbarnsföräldrar, skolbarnsföräldrar och barnlösa par.

Föräldrar med skolbarn rökte mest, 36 procent, och föräldrarna till förskolebarn minst, 27 procent. Bland vuxna utan barn rökte 30 procent. Studien visade att andelen rökare inte påverkas av om man är förälder eller inte, men har man barn är man mer benägen att röka utomhus.

I ett projekt jämfördes urinprov från 366 barn till rökande föräldrar dels med vad föräldrarna uppgett om sina rökvanor och dels med urinprov från 433 barn i samma åldersgrupp, men med icke rökande föräldrar. Den kontrollen gav besked om rökbetendets betydelse för barnens exponering för rök och att alla slags skyddsåtgärder har begränsad effekt.

* I ännu en delstudie undersöktes föräldrarnas attityder till rökning och deras kunskaper om effekterna av framför allt barns passiva rökning. Den studien pågick till januari 2003 och visade att det fortfarande finns föräldrar som inte är övertygade om att tobaksrök är skadlig. 16 procent av rökarna "instämde helt" i enkätens fråga om "man kan skydda barn genom att inte blåsa rök på dem". Merparten av alla föräldrar, vare sig de rökte eller ej, visade sig angelägna om att skydda sina barn mot tobaksrök.

AnnaKarin Johanssons slutsats är att det krävs ytterligare insatser för att öka kunskaperna och medvetenheten om betydelsen av att skydda barnen mot passiv rökning. Syftet med forskningsprojektet var att bidra till ökad kunskap för att kunna ge föräldrar bättre råd om hur de bäst skyddar barnen mot tobaksrök.

www.tobaksfakta.org
Ett samarbete mellan Cancerfonden, Statens folkhälsoinstitut, Hjärt-Lungfonden och Läkare mot tobak

Foto Kjell Hedlund

Anmälan och tillsyn av tobaksförsäljning - hur är det nu?

Tobakslagen fick en ny bestämmelse som gäller från och med 2003. Den lyder i klartext att alla som säljer tobaksvaror skall anmäla detta till den kommun där försäljningen sker. Bestämmelsen har sitt ursprung i en tidigare utredning där man föreslagit att tobaksförsäljning endast skulle få ske efter särskilt tillstånd. Politikerna urvattnade dock förslaget så att kommunerna endast kunde samla på sig en adresslista på tobaksförsäljare. Kommunerna fick också möjlighet att ta ut en årlig avgift för denna registrering och tillsyn av att lagen följdes.

Nu har det gått drygt ett år sedan den nya regeln i tobakslagen infördes och man kan fråga sig vad som hänt. VISIR har gjort en mindre undersökning i form av en s.k. strukturerad telefonintervju av personer som har ansvaret för tobakslagens efterlevnad i ett antal kommuner. Förutom representanter för landets tre största kommuner, Stockholm, Göteborg och Malmö, kontaktades ett urval om 15 kommuner runt om i landet. Undersökning är av kvalitativ art och kan inte ge någon i alla avseenden kvantitativ statistik, men ger ändå en bild av förhållandena. Redan efter ett tiotal intervjuer kunde man märka att något väsentligt nytt inte tillkom. Intervjuerna genomfördes i vecka 3 detta år.

Frågor som ställdes gällde:

- vilken förvaltning hade hand om anmälningarna från tobakshandlare?
- hur samlade man in anmälningarna och hur många hade man fått?
- tar man ut en avgift och hur stor är den?
- hur går man tillväga om man hör talas om tobaksförsäljning till underåriga?
- kände man till att Statens Folkhälsoinstitutet (FHI) nyligen kommit med förslag om att tobaksförsäljning endast får ske efter tillstånd från den kommun där försäljningen görs?

I många fall framgick det direkt av kommunernas hemsida vilken förvaltning som hade hand om tillsynen av tobakslagen och ibland också vilken person man skulle vända sig till. Många kommuner hade anmälnings-

blankett inlagd på sin hemsida.

I ett fall visade det sig omöjligt att få uppgift om vem som skötte anmälningsärendena (trots att anmälningsblankett fanns på kommunens hemsida). Någon intervju kunde alltså inte genomföras och denna kommun ersattes med en annan.

Den förvaltning som hade hand om tillsynen var vanligtvis antingen den som hade hand om miljö- och hälsoärenden eller den som hade hand om sociala ärenden. I vissa fall sköttes tillsynen av försäljning av tobak och folköl av samma enhet och samma personer.

Det visade sig finnas stora variationer mellan kommunerna hur man försöker få in anmälningar. I några fall framgick det att arbetet hade mycket låg prioritet. I de flesta fall hade arbetet viss eller mycket hög prioritet. Man använde adressregister, annonserade i lokalpressen och nyhetsblad, gick gata upp och ner när det gällde tätort och fick tillgång till tjänstebil när avstånden var stora.

I många fall ansåg man att man fått in anmälningar från de flesta försäljningsställena, men ingen trodde att man lyckats till 100 procent. En försiktig användning av siffrorna antyder att det i medeltal kan finnas ett försäljningsställe för tobak per 400-600 innevånare. Det skulle kunna betyda att det kan finnas mellan femton och drygt tjugo tusen försäljningsställen i hela landet.

Den årliga avgiften för anmälan och tillsyn varierade stort. Några kommuner hade ingen avgift. När avgift förekom så var den lägsta 300 kronor och den högsta 1500 kronor. I kommuner där anmälan och tillsyn av tobaks- och folkölsförsäljning var samordnad kunde viss nedsättning ske för ställen som sålde båda typerna. – Det var en rätt så spridd uppfattning att en avgift på endast 500 kronor inte motsvarade kommunens kostnader för tillsyn med ungefär ett besök per år.

I flera kommuner hade man fått information om att något eller några försäljningsställen sålde tobak till underåriga. I inget fall hade man kun-

nat få tillräckligt starka bevis för att göra en polisanmälan. Den vanligaste reaktionen var att man besökte försäljningsstället och informerade om tobakslagen. I något fall var man mycket ovälkommen och fick kommentaren "Stick! Jag vill inte se dig!". I två kommuner hade man arrangerat provköp där ungdomar som nyss fyllt 18 år köpte tobak. Vid samtliga inköp hade de unga kunderna fått visa legitimation. – En relativt allmän syn var att tobakslagen var "tandlös" med avseende på att förhindra att det såldes tobak till underåriga.

Knappt hälften av de utfrågade kände till att Statens Folkhälsoinstitut kommit med ett förslag om tillstånd för tobaksförsäljning. Efter intervjun torde alla veta det och att förslaget kan hittas på FHIs hemsida. – En majoritet av de intervjuade kände spontant till VISIR, som givetvis nämnades alldeles i början av intervjun; många gav en uppskattande kommentar.

En av de övergripande slutsatserna av denna undersökning är att arbetet att ta emot anmälningar och registrera försäljningsställen för tobak tycks pågå relativt intensivt. Med detta följer också att tillsynen ökar, bl.a. motiverat av om man tar ut en årlig avgift. De som säljer tobak blir informerade om vad tobakslagen föreskriver.

En annan övergripande slutsats – och den är mer nedslående – är att de som utövar tillsynen finner att tobakslagen är "tandlös" och att det är näst intill omöjligt att stoppa försäljning som bryter mot lagen avseende försäljning till underåriga. Det är tyvärr tillräckligt med en oredig försäljare i ett område för att områdets underåriga skall få tillgång till tobak.

Resultaten är på intet sätt revolutionerande. Statens Folkhälsoinstitut har kommit till liknande slutsatser och nyligen publicerat "Förslag om särskilt tillstånd för att få sälja tobak" som beskrivs och kommenteras i annan artikel i detta nummer av VISIR-Aktuellt.

Göran Löfroth

Arne Stråby intervjuar
Margaretha Haglund

För VISIR-aktuelltts räkning har Arne Stråby träffat Margaretha Haglund vid Statens folkhälsoinstitut (FHI).

Hon har under 25 år arbetat med tobaksfrågor, först vid Socialstyrelsen och sedan vid FHI. Någon vanlig byråkrat är hon inte, möjligen en byråkrat med bestämda åsikter. Hon har verkligen tagit ställning och lagt ner sin själ i arbetet mot tobaken.

Vi börjar med att fråga Margaretha hur det började.

- Jag började vid Socialstyrelsen 1972 och arbetade då med sociologiska utredningar. Tobaksfrågor började jag med 1979 vid den dåvarande H-byrån, som var byrån för hälsouppllysning. Nils Östby var chef där. Jag sökte mig dit för det kändes som ett mera meningsfullt arbete.

- På H-byrån var jag med i olika samarbetsgrupper utanför myndigheten som SAFT, Samarbetsgruppen för tobaksfrågor. Ja, du Arne var med där också för Arbetarskyddsstyrelsen. I SAFT var VISIR med också. Det var genom Margareta Winberg, som senare blev minister i regeringen. Margareta kom ju senare att spela en viktig roll för skärpningen av tobakspolitiken i Sverige, ett engagemang som hon behöll under hela sin tid i regeringen.

- Vi hade ju också ett utmärkt samarbete med att ta fram regler för rökfri miljö, som du Arne också var med på. De blev klara 1983 och gjorde verkligen nytta, både på arbetsplatser och i allmänna lokaler.

- 1992 organiserade man om, och Folkhälsoinstitutet bildades. Då gick 8-9 personer från H-byrån över till institutet, och jag kom liksom Paul Nordgren till en enhet för drogberoende och hälsa, som senare fick heta miljö och hälsa.

- 2002 blev det en omorganisation som åtminstone jag upplevde som ett hot mot det framtida tobaksarbetet, eftersom just den pådrivande och samordnande rollen togs ifrån oss. Tyvärr gavs den inte heller till någon annan. I stället för "tobaks-general" blev jag chef för enheten för levnadsvanor. Vi skulle nu mest syssla med metodutveckling och uppföljning av utvecklingen, typ gamla Skolverket! FHI skulle dessutom bli mera av en myndighet och inte driva kampanjer eller samarbeta med frivilliga organisationer.

- Som väl är har inte den rollen renodlats, eftersom regeringen anslog särskilda pengar till ett tobaksprojekt, som under tre år skulle få arbeta mera aktivt med samordning, stöd och stimulans.

- Men 2005 är de pengarna slut, och vad som händer då vet vi ännu inte. Jag anser att det behövs en central pådrivande myndighet som arbetar med tobaksfrågor. WHO:s ramkonvention om tobak föreskriver också

Man i

att länder som vill delta i det arbetet ska ha en central samordningsinstans. Det blir intressant att se hur Sverige kommer att lösa detta. Att kommuner och landsting arbetar med tobaksfrågor och stöder rökavvänjning är bra, men varken landstingen eller kommunerna klarar detta utan hjälp av en samordnande central instans. Alla ska inte var för sig uppfinna hjulet!

Ja, VISIR känner också oro för vad som händer när Tobaksprogrammet tar slut, och det har vi framfört direkt till folkhälsoministern Morgan Johansson vid en träff i höstas. Vi får hoppas att det ordnar sig, för ingen regering borde kunna säga att det arbetet inte behövs.

Margaretha, Paul och de andra som arbetat mot tobaksbruket på myndighetsnivå har i alla fall sett en del framgångar. Hur när man framgång, frågar jag.

- Man måste vara envis, man får aldrig ge upp. Även när det känns motigt måste man fortsätta att arbeta för det man tror på.

- Det är viktigt att få fler att engagera sig. Jag läste en gång att det fanns en förening för brittiska läkare mot tobak. Då tog jag en kopia av den artikeln och skickade till Göran Boethius med frågan när det skulle

måste vara enviss!

Margaretha Haglund vid Statens folkhälsoinstitut (FHI) är ingen vanlig byråkrat. Hon har med bestämda åsikter verkligen tagit ställning och lagt ner sin själ i arbetet mot tobaken.

bli en sådan förening i Sverige. Det hade effekt. Vid läkarstämman 1991 fick jag hålla ett föredrag vid en session som hade 400 åhörare, och då bildades föreningen Läkare mot tobak.

- Det är bra att ha kontakter bland olika sorters människor. Det ger nya influenser från andra, och man kan sprida sina egna. Jag har genom åren haft en del kontakter med Amelia Adamo, som har skrivit mycket om tobak och hälsorisker, särskilt riktat mot kvinnor. Nu har hon t o m sin egen tidning, Amelia, som har fem sidor om rökavvänjning i det senaste numret.

- Ett effektivt arbete mot tobaken får man bäst om man inser att tobak är en politisk fråga. Jag träffade en gång en norsk läkare som sa att tobaksfrågan ska lösas på politiker-nas bord, inte på operationsbordet, och så rätt han hade!

Det har stormat en del omkring både Margaretha och Paul genom åren. Tobaksindustrin har jagat och bevakat dem, och de blev JO-anmälda en gång också. Det var 1989. De satt som experter i en statlig utredning. Tobaksbranschen gillade inte det. De skrev dels ett brev till dåvarande socialministern, Sven Hulterström, och klagade på deras objektivitet

och de JO-anmälde Paul och Margaretha.

Ett av argumenten var att de ansågs leda en internationell konspiration mot tobaksindustrin, och det ansågs inte passade inte för expertrollen. En del av bakgrundsmaterialet utgjordes av deras roll i en bok som angrep tobaksreklamen, "Mördande reklam". Men JO friade dem, så de fick vara kvar i utredningen.

- Men visst kändes det att hamna på JO:s bord för granskning. Ofta har det varit tufft att jobba mot tobaken. Ibland har jag gråtit, men jag har nog ett starkt rättspatos och jag ger

sällan upp. Så kanske har jag hamnat på rätt jobb här i livet. Trots allt har det gått framåt. Jag har fått tillbaka min tro på att även den lilla människan har möjligheter att påverka. Den chansen får vi inte missa, och det är viktigt för er i VISIR också att inse, den chansen finns!

Det känns bra att få de orden på vägen från allas vår Maggan. Vi ska försöka ta vara på hennes råd.

Arne Stråby

Vägen till rökfrihet ur skånsk synvinkel

Äntligen! Från och med nästa sommar kommer det förhoppningsvis att gå ut och äta middag på restaurang utan risk för tobaksrök i vrångstrupen.

Ett riksdagsbeslut om rökfria restauranger är en självklar fortsättning på de senaste decenniernas tobakspreventiva arbete. Rökfria miljöer tillsammans med rökfria vuxna föredömen gör att färre unga fastnar i nikotinberoende. Tyvärr finns det fortfarande bromsklossar som mest ser till egna kortsiktiga intressen.

Mycket har hänt under de trettio år som gått sedan VISIR bildades. När Valentin Sevés drog igång föreningen var det som pionjär i ett rökdisigt Sverige. I vänthallar, på tåg, på sjukhus, i personalrum, under sammanträden låg röken tät som dimman i Lützen. Socialministern Karin Ahland (fp) bolmade friskt i TV och Thorbjörn Fälldin (c) var ledfigur i föreningen Smokepeace som sponsrades av tobaksbolagen för att driva tobakspropaganda.

FARORNA MED RÖKNING var på den tiden väl dokumenterade men landsting och myndigheter hade ännu inte agerat. Attityderna var helt annorlunda jämfört med idag och många politiker, läkare och opinionsbildare skulle nog skämmas idag för vad de sade då. I en ledare i Sydsvenskan 1976 ansåg man det ointressant att begränsa tobaksreklamen i tidningen med förklaringen att det bara skulle leda till nya och värre försäljningsmetoder. När VISIR år 1982 krävde att den nya simhallen i Vellinge skulle bli rökfri avvisade kommunstyrelsen kravet med att det hela var en ordningsfråga.

VISIR BLEV EN FOLKRÖRELSE. I Skåne växte lokalföreningar fram i de flesta kommuner och i synnerhet

många kvinnor engagerade sig, exempelvis eldsjälarna Inga-Lill Persson, Solveig Gärsnäs, Gunnvi Andreasson och Inka Hjelmström. Under de trettio år som gått har antalet rökare i Sverige halverats men det är naturligtvis svårt att mäta hur stor betydelse en förening som VISIR haft för detta.

Lagstiftning har visat sig vara det avgjort mest effektiva sättet att få ner tobakskonsumtionen. År 1977 blev det obligatoriskt med varningstexter på cigarettpaket. 1993 kom den första tobakslagen som sedan förstärkts i omgångar med bland annat 18-årsgräns för cigarettinköp och lag om rökfria skolgårdar.

FÖRSÖKEN ATT PÅ FRIVILLIG väg få restaurangbranschen att stoppa rökningen har misslyckats. Restaurangerna har kommit att bli en av de sista bastioner där det är accepterat att förgifta sig själv och andra. En lag om rökfria restauranger kan leda till att färre unga lockas att börja röka, att den sociala acceptansen för rökning minskar, att feströkandet försvinner, att ex-rökare slipper frestas, att allergiker får det lättare och att icke-rökare slipper inandas andras cigaretter.

Trots detta vänder sig Mats Hulth, VD för arbetsgivarorganisationen Sveriges Hotell och Restaurangföretagare, mot ett förbud. Rökfria restauranger skulle leda till färre gäster hävdar han, en argumentation som bygger enbart på kortsiktig ekonomisk vinning. Rikspolisstyrelsen ger prov på samma kortsiktiga tankesätt när de hävdar ett rökstopp på restaurangerna skulle leda till mer ordning och brak. Även den gamle LO-bossen Stig Malm är emot ett förbud medan restaurangfacket förespråkar rökfrihet.

De resonerar precis som fege rektorer gjorde förr när det handlade om rökrutor på skolgårdarna. Då var inställningen att om man bara kunde kontrollera att eleverna på rökrotorna hade rök kort var problemet löst. De rökande barnens hälsa struntade man i. En tid efter att förbudet mot rökrutor väl kom

till stånd ansökte fem kommuner i Skåne hos Socialdepartementet om rätt att få återinföra den. Ordföranden i Vellinges m-nämnd, Lars-Ingvar Ljungman, förklarade att han "tror inte på meningslösa förbud vilket jag anser förbudet mot rökrutor vara". I många fall handlade det om att rektorer och politiker var rädda för konfrontation. Men konfrontation är ofta nödvändigt.

Rökfria restauranger är varken en ekonomisk fråga eller en ordningsfråga. Det handlar om människors hälsa. Varje år dör omkring 6400 svenskar i förtid på grund av sin rökning. Rökiga miljöer skapar rökare och att få bort de lagliga miljöerna och att visa att rökning inte är önskvärdt från samhällets sida är oerhört viktigt.

Mycket har förändrats när det gäller synen på rökning under de trettio år som gått sedan VISIR bildades. Nya problemställningar har uppkommit. Rökning har blivit en klassfråga. Rökare har svårare att få anställning. Många invandare har med sig rökvanor från länder som ännu inte genomgått den trettioåriga process vi gjort i Sverige.

IDAG ÄR VISIR bara en av många organisationer som arbetar mot tobak. I nätverket för tobaksprevention ingår läkare, sjuksköterskor, lärare mot tobak, med flera. Medlemsantalet i VISIR har sjunkit och kanske finns det arbete för föreningen i tio år till, till exempel med att kontrollera att lagar efterföljs. Men den viktigaste uppgiften är att förhindra att unga fastnar i nikotinberoende. Här är statistiken inte särskilt uppmuntrande. Information behövs men räcker inte. Rökfria miljöer och rökfria förebilder måste till. Bert Karlsson föregick med gott exempel när han lanserade Fame Factory-skolan som rökfri. Rökfria restauranger borde vara en självklarhet. Sedan återstår den verkligt viktiga milstolpen att passera; att alla barn ska ha rätt till en rökfri hemmiljö.

Linus Wrethov
distriktsordf. i Skåne under

Vid årsskiftet nåddes vi av beskedet att Hans von Holst, VISIR:s förste förbundsordförande, har avlidit. Han blev 90 år gammal och har levat ett aktivt liv i folkhälsans tjänst.

Hans var född i Falun men flyttade till Uppsala för sina studier och utbildade sig till läkare. Han tjänstgjorde som läkare i Uppsala, Finspång och Umeå. Han var bataljonsläkare vid Fältläkarkåren och deltog som sådan i finska vinterkriget med vård av sårade soldater.

Han hade senare en tjänst vid Karolinska Institutet, och därifrån rekryterades han till dåvarande Medicinalstyrelsen, senare Socialstyrelsen, och där var han medicinalråd. Han reste en hel del i sitt arbete, till Afrika, Asien och Sydamerika.

Hans von Holst blev som vår förste förbundsordförande en resande ambassadör för VISIR och betydde mycket för vår tillväxt. Vi har bett några av dem som samarbetade med honom under VISIR:s mycket aktiva uppbyggnadstid på 1970-talet ge sina minnen av honom.

Röster om Hans von Holst

Hans Einar von Holst brann för uppgiften att förebygga onödig död i cancer och ställde sig villigt till förfogande som förste förbundsordförande när Riksförbundet VISIR bildades 1974. Det skedde vid ett möte i Linköping med deltagare från de första lokalföreningarna. Mängder av sammanträden och överläggningar följde på vårt kontor på Tunnelgatan (numera Olof Palmes gata) i centrala Stockholm, i Hans villa i Djursholm och på andra platser runt om i Sverige när vi hade nya förbundsmöten. Åtskilliga hundra VISIR-medlemmar mötte Hans och uppskattade hans engagemang och ledarskap i vår folkrörelse för rökfritt.

Hans hade tidigt blivit övertygad om att tobaken dödar. Han trodde också på att tobaksdöden kan förebyggas med allsidiga handlingsprogram. Hans var för en offensiv folkhälsopolitik. Han var tydligare än de flesta vid den tiden i sin kritik av de ekonomiska intressen som cyniskt driver människor in i nikotinberoende med följande allvarliga sjukdomar och död. Han var också mycket aktiv i våra många diskussioner om hur arbetet för rökfri miljö bäst bör bedrivas.

Tyvärr fick Hans Einar inte uppleva att tobakshandeln på samma sätt som i flertalet i-länder också stoppas i sin framfart i u-länderna. Jag minns hans beskrivning från ett besök i ett stort flyktingläger någonstans i Asien där

alla sanitära anläggningar hade saknats. I världens fattigaste miljöer finns nu den mest cyniska propagandan på temat Rök och bli Rik, Rök och bli Lycklig, Rök och bli Vacker.

Nu gäller det att bygga vidare på det pionjärarbete som Hans von Holst och de andra tidiga pionjärer utfört.

Valentin Sevés

"Det bästa jag har gjort i hela mitt liv är när jag slutade röka", sa Hans von Holst efter det att han hade blivit vald till ordförande för det nybildade Riksförbundet VISIR 1974 i Linköping

Bakgrunden var att Föreningen VISIR i Stockholm bildades vid ett möte den 15 feb 1973. Informella Visiraktiviteter hade dessförinnan pågått under några år på olika platser i landet men nu blev det en rivstart med opinionspåverkan och bildandet av nya föreningar.

Siktet var inställt på att snarast få till en landsomfattande organisation. På hösten 1973 bjöd Stockholmsföreningen in till en rikskonferens, för att ventilera frågor omkring detta. VISIR Linköping erbjöd sig då att stå som värd vid ett möte för att bilda ett riksförbund.

En stor fråga blev nu - Hur hittar man en bra ordförande? Jag fick i uppdrag att forska i den frågan. PR-maskinen för Visir hade varit i gång ett tag, och namnet fanns i TV, radio och tidningar. Jag fick upp ett spår som pekade mot Djursholms Samrealskola.

Den skolan försökte få till stånd rökfria klasser. Jag tog kontakt med skolans rektor, och han gav mig direkt ett telefonnummer till en lämplig person, Hans von Holst. Jag ringde omgående och fick kontakt med honom. Han blev mycket glad över att få höra från oss. Vi avtalade ett möte där Hans skulle få mer information om vad Visir stod för.

I en lokal som Visirs Stockholmsförening hade på Västmannagatan 15 hos Blåbandisterna fick vi närmare kontakt med varandra. Hans hade länge saknat en gräsrotsrörelse i kampen

mot tobaken och åtog sig gärna ordförandeskapet.

På Hotell Ekoxen i Linköping samlades i mars 1974 ett trettiotal personer från Visir i Stockholm, Göteborg, Örebro, Linköping, Skåne och Orsa. Hans von Holst blev vald som det nya Riksförbundets ordförande.

I det praktiska arbetet senare var Hans von Holst genast med i gänget. Han hade ett stort kontaktnät, var initiativrik och sprudlade av idéer. Den här verksamheten var något han kände för. Den medicinska delen var honom välbekant, och här kunde man göra märkbara insatser. Han blev en resande ambassadör och talade vid otaliga möten runt om i landet och försummade aldrig något tillfälle att sprida budskapet även internationellt vid sina många utlandsresor.

Lokala föreningar bildades nu lite varstans, och förbundsstyrelsens kansli blev överhopad med arbete. Från Valentin Sevés' skrivmaskin kom en aldrig sinande ström papper. Det var nya arbetsgrupper som skulle dras igång, insändare till olika tidningar, stadgeförslag, ansökningar osv. Vid ett särskilt möte beslöts att anställa Valentin Sevés som förbundssekreterare

Resten av den här historien må andra berätta om. Men det var en intressant och lärorik tid som gett många och varierande intryck.

Dan-Erik Tivestam

Det smärtar mig att höra att Hans von Holst har avlidit. Enligt min mening är han den förbundsordförande som har betytt mest för VISIR. Han var medicinalråd och kom nog till VISIR bl.a. därför att han var besviken på NTS (Nationalföreningen för upplysning om tobakens skadeverkningar).

Han var en mycket bidragande orsak till att VISIR utvecklades till en bred folkrörelse med över 30.000 medlemmar under 1970-talet.

Hans var också en tid med i VISIR Stockholms styrelse. Vi saknar honom mycket.

Bo Hellgren

Ja, det är uppenbart att Hans von Holst betydde mycket för VISIR. Jag minns honom från förbundsmöten och andra möten, alltid saklig men engagerad i talarstolen. Vid ett möte berättade han om en resa han nyligen hade gjort till Nepal och visade bilder därifrån. Ett annat möte kan jag visa i bild här. Det var förbundsmötet i Göteborg 1976. Jag har bara positiva minnen av Hans von Holst, en av våra verkliga pionjärer.

Arne Stråby

Tillstånd för tobaksförsäljning - hur kan det bli?

I juni 2002 gav den svenska regeringen Statens Folkhälsoinstitut (FHI) uppdraget att speciellt följa utvecklingen rörande tobak och ungdomar och eventuellt föreslå ytterligare åtgärder för att minska försäljningen av tobak till underåriga. Detta trots att det ungefär samtidigt hade blivit klart att det från början av 2003 skulle bli lagstadgat att tobaksförsäljning skulle anmälas till den kommun där den sker (se annan artikel i detta nummer av VISIR-Aktuellt). Misstanke finns att man på många håll var missnöjd med den slätstrukna lagen om enbart anmälan.

I december förra året kom FHIs utredning och den kan ses på dess hemsida (www.fhi.se) under rubriken "Förslag om särskilt tillstånd för att sälja tobak". Skriften är dels ett direkt förslag till ändringar i tobakslagen och dels en omfattande genomgång av tidigare utveckling och motivering för förslaget.

FHI föreslår en lagändring så att "Detaljhandel med tobaksvaror får inte bedrivas utan tillstånd (säljtillstånd)." och "Säljtillståndet meddelas av den kommun där säljstället är beläget." Ansökan om säljtillstånd skall göras skriftligen." Den som vill ha säljtillstånd måste ha ett program för egentillsyn så att tobaksvaror ej säljs eller överlämnas till underåriga.

Eftersom ansökan om tillstånd skall göras skriftligen måste man förutsätta att detta program för egentillsyn också finns nedskrivet i ansökan. Det finns några punkter - delvis luddiga - om att säljtillståndet kan återkallas. I likhet med nuvarande regel om anmälan kan kommunen ta ut en avgift för tillstånd och tillsyn. Den som säljer utan tillstånd kan straffas med böter eller fängelse i högst sex månader. Samma straffsats gäller för försäljning till underåriga, men om brottet är grovt är straffsatsen höjd till högst fängelse i två år.

TOBAKSTILLSTÅND

Tillstånd gällande 2005 för Svenssons Mini-Livs, Bygatan 17, Storköping att försälja tobaksvaror till personer över 18 år.

Detta tillstånd kan återkallas om om tillståndshavaren ej följer bestämmelserna i tobakslagen (1993:581 med förändringar).

Detta tillstånd skall placeras på en för kunder väl synlig plats. Tillsynsenheten, Storköpings kommun

En granskning av förslaget indikerar på vissa brister.

Det finns inget omnämnande om tidsbegränsning av tillståndet. Det kan ju inte gälla i evighet så länge försäljningsstället drivs av samma ägare. En period på minst ett år och högst tre år kan vara lämpligt så att kommunen kan ompröva tillståndet.

Tillstånd för försäljning av tobak är inte bara en angelägenhet mellan en kommun som myndighet och den näringsidkare som säljer. I en demokrati är allmänheten en likvärdig part vilket åtminstone betyder att tillståndet skall kunna ses, t.ex. som ett tydligt

anslag i försäljningsstället, kanske som figuren visar.

Ingen förnuftig människa kan motsätta sig bestämda regler för att minska underårigas tillgång till tobak. Men med dolda motiv kan metoderna ifrågasättas och FHIs förslag kan då kanske kritiseras för att det ökar byråkratin och handelns kostnader. Byråkratin är dock redan här i form av anmälan och avgiften för tillsyn finns också. Det viktigaste är att inse att tobak är Sveriges största folkhälsoproblem och att minska rekryteringen av tobaksmissbrukare är en viktig metod att öka folkhälsan. Sverige är inte ensamt om att ha ett förslag om säljtillstånd för tobak. I december förra året kom ett förslag om kommunalt säljtillstånd från Social- och hälsoministeriet i Finland som nu är på remissbehandling. I augusti förra året föreslog Sosial- og helsedirektoratet i Norge ett system med licensgivning för tobaksförsäljning.

Göran Löfroth

Förbudet mot rökning på Irlands arbetsplatser börjar gälla den 29 mars 2004. Det tillkännagav hälsominister Micheál Martin den 18 februari. Förbudet gäller även restauranger, barer och pubar. - I den internationella forskarvärlden råder samstämmighet om att passiv rökning på en arbetsplats ökar risken för lungcancer med mellan 20 och 30 procent och för hjärtsjukdomar med mellan 25 och 30 procent.

Rökförbudet kommer att övervakas av särskilda hälsoinspektörer. Överträdelser bestraffas med böter på 3 000 euro, men först efter en övergångsperiod på sex veckor.

Källor: The Irish Examiner, Daily Telegraph, Globalink och Smoke-Free at Work, 19 februari 2004.

Vi tackar Pfizer/Nicorette för sin stora generositet i samband med medlemskapet i VISIR för år 2004.

- Är det sant att mitt sparkapital kan växa fast jag ger bort en del till de som behöver pengarna bättre?

- Humanfonden?

BANCO
i samarbete med riksförbundet visir.
www.banco.se · 0200-23 53 00

Aktiemarknaden går både upp och ner och historisk avkastning är ingen garanti för framtida avkastning. Pengar som placeras i fonder kan både öka och minska i värde och det är inte säkert att du får tillbaka hela det investerade beloppet.

VISIR I STOCKHOLM

Härmed kallas till det

31:a ÅRSMÖTET

söndagen den 28 mars 2004 klockan 16:00

Olof Palmes gata 25

T-bana: T-centralen - Uppgång Vasagatan

Gamla och nya medlemmar hälsas hjärtligt välkomna. Alla är välkomna - även ungdomar som inte var födda när föreningen bildades. Styrelsen behöver förnyelse !

Kan vi se fram emot rökfria krogar den 1 juli 2005 ?
Nytt engagemang för att förverkliga
det rökfria samhället.

Kan grupptalan mot tobaksindustrin vara en möjlighet
som mot Skandia-direktörerna som roffat åt sig
försäkringstagarnas pengar?

Vad har vi för verktyg att jobba med i vår
kamp för rökfria miljöer ?

Vi tittar på några olika kampanjmaterial.

Föreningen bjuder på en bit mat efter årsmötet.

Anmäl gärna att Du kommer så att vi kan
ordna lagom mycket mat.

Telefon: 716 23 55 (T-svar) - Fax: 5561 5071

Email: gunnar.edgren@telia.com

VISIRVÄNNER NÄR OCH FJÄRRAN

Härmed kallas till det

FÖRBUNDSMÖTE

7 - 8 maj 2004 i Ystad

Förbundsmötet kommer att hållas på hotell Continental,
vilket innebär att förhandlingar, boende och mat
blir på ett och samma ställe.

Vi önskar få en preliminär anmälan senast 15 mars!

Jag vill bo på hotellet.....

Jag ordnar eget boende.....

Namn:.....

Adress:.....

Postadress:.....

Telefon:.....

E-post:.....

VISIR-distrikt/förening:.....

RIKSFÖRBUNDET VISIR

Hälsans Hus, Fjällgatan 23A, 116 28 Stockholm

Tel: 08- 591 282 11 E-post: visir@telia.com

Gravida på Gotland röker mest

De senaste tjugo åren har allt fler havande kvinnor valt att sluta röka. Men det finns stora geografiska skillnader, skriver Forskning & Framsteg.

Numera röker 11 procent av de gravida i Sverige, vilket är den lägsta siffran inom hela EU. Det är en markant minskning sedan 1983, då 31 procent av de gravida kvinnorna rökte.

Den lägsta andelen rökare finns i Västerbottens län, där

7 procent röker. Den högsta siffran finns i Gävleborgs, Gotlands och Västmanlands län, där 14 procent röker. Mönstret såg likadant ut för tjugo år sedan, när Gotland toppade med 39 procent.

I dag slutar var tredje rökande kvinna att röka då hon blir gravid. Det är en stor ökning sedan 1983, troligen beroende på informationsarbetet från mödra- och barnhälsovården, skriver Forskning & Framsteg. Men samtidigt fortsätter alltså ännu två kvinnor av tre att röka när de blir gravida.

Efter graviditeten börjar många kvinnor att röka på nytt, men även den andelen är avtagande.

Nätverket för Tobaksprevention

VISIR, tfn 08-591 28 211,

E-post: visir@telia.com www.visir.a.se

Cancerfonden, tfn 08-744 10 00,

www.cancerfonden.se

Hjärt-Lungfonden, tfn 08-566 242 00,

www.hjart-lungfonden.se

En Rökfri Generation, tfn 08-10 93 00,

www.nonsmoking.se

Läkare mot tobak, tfn 08-677 10 90

Lärare mot tobak, tfn 08-677 10 90,

www.teachersagainsttobacco.org

Sjuksköterskor mot tobak, tfn 08-677 10 90

Stiftelsen Laryngfonden, tfn 08-655 40 01

Farmaci mot tobak, tfn 08-677 10 90

Riskkuponger delades ut

De som arbetar på restauranger, barer och andra serveringar måste få samma rätt som alla andra att slippa hälsofarlig tobaksrök på jobbet.

Stödaktioner för en lag om detta genomfördes i Stockholm och Malmö den 19 november och senare under rökfria veckan bl a i Göteborg och Östersund. Bakom dem stod Svenskt nätverk för tobaksprevention, där VISIR ingår.

På Stureplan i Stockholm delade 25 personer i traditionella servitörkläder ut häften med "Riskkuponger" till lunchlediga stockholmare. Rubriken på omslaget är "Dagens rätt - passiv rökning". På kupongerna fanns en fråga om passiv rökning med tre alternativa svar. Ett av dem är rätt, och svaren fanns på kupongens baksida.

- Vi kan inte fortsätta att låta andras rök skada oss i jobbet, säger Birgitta Kihlberg, vice ordförande i Hotell- och restaurangfacket. Hon tycker att aktioner som den på Stureplan är bra.

- I en fabrik där farliga ämnen hantearas är det ofrånkomligt att ha skyddskläder, men vi kan inte jobba i barerna med gasmasker på. Då skulle gästerna utebli. Det bättre alternativet är att ingen röker och sprider de partiklar som ger svåra sjukdomar.

- Det finns en över-sjuklighet bland hotell- och restauranganställda. Mot bakgrunden av de stora sjukfallen i befolkningen som allvarligt bekymrar förutsätter jag att regering och riksdag genom lagstiftning befriar alla serveringar från tobaksröken. Då kommer vår hälsa att bli bättre.

Birgitta Kihlberg får oreserverat stöd av Niklas Lamby, en av dem som delade ut "Riskkuponger" på Stureplan. Han har arbetat som servitör på bl a Tvillingarnas sjökrog i Stockholm. Trots att det är en öppen sommarrestaurang stod röken kvävande tät över borden fram mot natten.

- Effekten av passiv rökning är uppenbar: minst 500 icke-rökare dör årligen i Sverige - av andras rök! Att serveringspersonal så länge tvingats arbeta i sådan miljö är oanständigt. Det säger docent Göran Boëthius, ordförande i Läkare mot Tobak.

- Trots en allt tydligare allmän opinion för rökfria arbetsmiljöer mår

På Stureplan stod även Ann-Therése Enarsson från En rökfri generation med stort plakat över Riskkupongerna och gjorde reklam för aktionen. Bild från En rökfri generation.

arbetsgivarna mer om gästerna än om sin personal.

Aktionen i Östersund genomfördes på Busstorget den 21 november. Där medverkade förra vice statsministern Margareta Winberg och delade ut "Riskkuponger."

Orsaken till att aktionerna med Riskkuponger genomfördes under vecka 47 är att den veckan är rökfria veckan, som återkommer med olika teman varje år. I år var temat rökfria serveringar.

Carl-Olof Rydén

Riksförbundet VISIR (Vi Som Inte Röker) är en ideell förening, politiskt och religiöst fristående, som är helt beroende av medlemmarnas stöd. VISIR arbetar för fler rökfria miljöer och för att ingen mot sin vilja ska utsättas för tobaksrök. Tillsammans med sina läns- och lokalföreningar bedriver VISIR ett informations- och opinionsbildande arbete runt om i landet.

BLI MEDLEM NU! Årsavgift, som inkluderar 4 nr av VISIR Aktuellt, huvudmedlem 150 kr, familjemedlem 30 kr, ungdom upp till 25 år 50 kr, skolor och organisationer 300 kr. Postgiro 60 94 07-2.

Adress: VISIR, Hälsans Hus, Fjällgatan 23 A, 116 28 Stockholm.

Tel 08-591 282 11, Fax 08- 556 98 888.

E-post:visir@telia.com Hemsida: www.visir.a.se